

Калеснікава А. А. (Мінск)

**Асацыятыўныя сродкі рэпрэзентацыі прагматычнага ўзроўню
моўнай асобы**

У рэчышчы антрапацэнтрычных лінгвістычных даследаванняў значная ўвага надаецца вывучэнню моўнай асобы. Прапанаваная Ю. М. Каравулавым структура моўнай асобы складаецца з трох узроўняў. Вербальна-семантычны («нулявы») узровень адлюстроўвае ступень валодання звычайнай, паўсядзённай мовай. Актуалізацыя і ідэнтыфікацыя рэлевантных ведаў і ўяўленняў, уласцівых моўнай асобе, адбываецца на лінгвакагнітыўным («першым», тэзаўрусным) узроўні. Прагматычны («другі», матывацыйны) узровень уключае ў сябе мэты, матывы, устаноўкі і інтэнцыі моўнай асобы. Кожны структурны ўзровень змяшчае тры тыпы элементаў: адзінкі, адносіны паміж імі і стэрэатыпныя аб'яднанні [1, с. 42–62].

Прагматычны ўзровень структуры моўнай асобы з'яўляецца найбольш індывідуалізаваным. У якасці адзінак на гэтым узроўні выступаюць не асобныя словы, словазлучэнні, паняцці, канцэпты і г. д., а камунікатыўна-дзеясныя патрэбнасці. Адносіны паміж такімі адзінкамі дэтэрмінуюцца ўмовамі сферы зносін, камунікатыўнымі сітуацыямі і ролямі, якія выконваюцца моўнікамі. Стэрэатыпнымі аб'яднаннямі прагматычнага ўзроўню могуць з'яўляцца пэўныя сімвалы, вобразы, знакі прэцэдэнтных для дадзенай культуры тэкстаў.

Вывучэнне моўнай асобы характарызуецца шырокім выкарыстаннем разнастайных эксперыментальных метадаў, у тым ліку і свабодных асацыятыўных эксперыментаў. Вербальныя асацыяцыі, атрыманыя падчас правядзення такіх эксперыментаў, з'яўляюцца каштоўнай крыніцай для вывучэння структурнай арганізацыі моўнай асобы. Матэрыялам нашага даследавання сталі вербальныя асацыяцыі, зафіксаваныя ў беларускай частцы «Славянскага асацыятыўнага слоўніка» [2].

На думку Ю. М. Каравулава, прагматычны ўзровень валодання мовай прадугледжвае гатоўнасць аперыраваць прэцэдэнтнымі тэкстамі, а таксама нацыянальным і інтэрнацыянальным анамастыконам [1, с. 61–62]. Прэцэдэнтныя феномены ствараюць значныя семантычныя сувязі ў свядомасці чалавека і аказваюць істотны ўплыў на маўленчыя паводзіны.

Істотнае месца сярод вербальных рэакцый прагматычнага ўзроўню займаюць антрапонімы: *багаты* – Радзівіл; *святло* – Ільіч, Ленін; *зло* – Сталін; *вялікі* – Майкл Джордан; *вясёлы* – Петрасян; *чалавек* – Ф. Скарына; *помнік* – Ленін, Леніна, Леніну, Пушкін, Пушкіну, Купала, Янка Купала, Я. Купала, Янку Купалу, Я. Купалу, Якубу Коласу,

Я. Коласу, А. Міцкевіч, Венера, Гагарыну, Макім Танк, Машэраву, Францыск Скарына і г. д. Знайшлі сваё адлюстраванне ў слоўнікавых артыкулах разнастайныя тапонімы: **вайна** – Беларусь, Югаславія, ЗША, Косава; **вялікі** – Ноўгарад; **гара** – Альпы, Кіліманджара, Эверэст, Арарат, Гімалаі, Крым, Джамалунгма, Карпаты, Курган Славы, Лысяя, Памір, Тыбет, Фудзіяма; **разам** – з Расіяй; **вёска** – Хатынь, спаленая (Хатынь) і г. д.

Вербальныя асацыяцыі прагматычнага ўзроўню часта адлюстроўваюць факты нацыянальнай культуры беларусаў: **радзіма** – мая дарагая; **дзядзька** – Антось, Антось («Новая зямля»), дзядзька з «Новай зямлі», «Новая зямля», паэма «Новая зямля», Я. Колас, Я. Колас «Новая зямля», Я. Купала; **зямля** – пад белымі крыламі; **хлопчык** – лётчык, і лётчык; **родны** – кут; **слова** – аб палку Ігаравым, Якуб Колас, Ніл Гілевіч; **вольны** – Янка Купала; **чорны** – Кузьма, Кузьма Чорны, замак Альшанскі, «Чорны замак Альшанскі».

Сярод рэакцый даволі часта сустракаюцца рэмінісцэнцыі на біблейскія тэксты: **сoram** – Ева і Адам; **бог** – Хрыстос, Ісус Хрыстос, Адам, Ева; **дрэва** – Адам і Ева; **жанчына** – Ева; **мужчына** – Адам; **слова** – адразу было слова.

Цікавым з’яўляецца і той факт, што асацыятыўна-вербальнае мысленне ўдзельнікаў эксперыментаў побач з рэаліямі класічнай культуры шырока адлюстроўвае факты культуры масавай: **прагны** – Плюшкін, дзядзька Скрудж, Ф. Кіркораў; **зямля** – Саннікава, у ілюмінатары; **сіла** – Жан-Клод Ван Дам, Геракл, Ньютана; **справядлівасць** – багіня Феміда, цар Саламон.

Як паказвае сабраны матэрыял, «культурная» інфармацыя, што захоўваецца ў памяці носьбітаў мовы і знаходзіць сваё выражэнне ў вербальных асацыяцыях, часта можа актуалізавацца пры дапамозе стымулаў, якія не маюць непасрэднага дачынення да сферы мастацтва, літаратуры, музыкі і г. д.

Прэцэдэнтныя тэксты, зафіксаваныя ў слоўніку, могуць уводзіцца рознымі шляхамі, напрыклад, праз назву твора, праз імёны, прозвішчы і псеўданімы аўтараў твора, а таксама праз імёны герояў, персанажаў і цытацыю: **белы** – Бім, Бім чорнае вуха; **вялікі** – дзядзька Сцяпа, Гулівер, Гэтсбі; **час** – Рэй Брэдберы; **галава** – прафесара Доўля; **голас** – верш «Голас»; **вёска** – Прастаквашына; **дом** – які пабудаваў Джэк, з мезанінам; **радзіма** – мая дарагая; **сям’я** – Адамс, Колбі; **дача** – Арэсы; **жыццё** – Кліма Самгіна; **маці** – А. М. Горкі; **агонь** – вада і медныя трубы, Гефест; **святло** – сэрца Данка; **шчасце** – Н. Астроўскі; **дрэнна** – Маршак і г. д.

Узроўневы характар структуры моўнай асобы дае магчымасць вызначыць, якім чынам фарміруюцца маўленчыя кампетэнцыі, як чалавек засвойвае мову і выкарыстоўвае яе ў працэсе камунікацыі. Найвышэйшы структурны ўзровень не толькі забяспечвае здольнасць чалавека ажыццяўляць камунікатыўнае ўзаемадзеянне, але і адлюстроўвае індывідуальныя асаблівасці прагматыкі маўленчых паводзін. Зварот да прэцэдэнтных тэкстаў мае выразную прагматычную накіраванасць, выяўляе глыбінныя мэты, матывы, інтэнцыі моўнай асобы.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. М. : КомКнига, 2006. 264 с.
2. Славянский ассоциативный словарь : русский, белорусский, болгарский, украинский / Н. В. Уфимцева, Г. А. Черкасова [и др.]. М. : Наука, 2004. 792 с.

Катушонок В. М. (Гродно)

Проблемы обучения языку для специальных целей специалистов не технических специальностей

На сегодняшний день обучение языку для специальных целей является важным компонентом будущей профессиональной деятельности специалистов. Государственные образовательные стандарты высшего филологического и, в целом, не технического образования направлены на учет профессиональной специфичности при обучении специальному языку, его нацеленности на реализацию задач будущей профессиональной деятельности обучающихся.

Особой актуальностью обладает профессионально-ориентированный подход к обучению специальному языку в лингвистических институтах, который позволит учащимся и выпускникам занять свою нишу в области лингвистического обеспечения различных видов деятельности современного общества и задать направление их дальнейшего профессионального совершенствования. Под профессионально-ориентированным понимается обучение, основанное на учете потребностей учащихся в использовании специального языка, который должен соотноситься с будущей профессией [1, с. 37].

Рассматривая язык для специальных целей как средство формирования профессиональных компетенций будущего специалиста, Е. В. Рощина отмечает, что при освоении профессионально-ориентированного языкового материала устанавливается двусторонняя связь между желанием учащегося овладеть специальными знаниями и успешностью их дальнейшего использования в коммуникации или